

УДК 811.161.2'282.2(477.83/.86)

О. І. Бондар, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра української мови

УКРАЇНСЬКЕ ДІАЛЕКТНЕ СЛОВНИКАРСТВО ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто розвиток, проблеми і завдання у зв'язку з ситуацією в українських говорах та тенденції подальшого розвитку українського діалектного словникарства. Вказано основні діалектологічні та діалектографічні центри та школи в Україні, перераховано всі діалектні словники, в тому числі й електронні, відзначено найкращі з них. Стратегічним завданням у діалектній лексикографії залишається системне вивчення лексико-семантичної структури народних говорів, результатом чого має стати створення загального (зведеного) словника діалектів української мови. Вимагають подальшого поглиблення теоретичні аспекти діалектного словництва, є необхідність теоретичного обґрунтування типу населених пунктів для збирання матеріалів, залучення до укладання зведеного діалектного словника української мови рукописних словників, визначення говірок на пограниччі чи в оточенні інших мов. Гострою залишається проблема уніфікації оформлення реєстрових статей, розрізнення у лексиці говірок власне полісемії і позірної полісемії, розмежування діалектної і просторічної лексики і особливо фразеології, проблема опису у діалектних словниках фразеологічних одиниць, розмежування різних конотативних сем, залучення до діалектологічних словників матеріалів із художніх текстів.

Актуальними є дослідження напрямів динаміки діалектної мови, дослідження з історичної діалектології, зіставної діалектної лексикології, етнолінгвістичний напрям, соціолінгвістична діалектологія і словникарство, когнітивна діалектологія і когнітивне діалектне словникарство, психолінгвістичний напрям, вивчення говіркових ідіолектів, корпусна лінгвістика, комп'ютерна лексикографія та комп'ютерне діалектне словникарство.

Ключові слова: українська мова, діалектне словникарство, проблеми, актуальні напрями.

Укладання словників завжди було одним із найважливіших практичних виходів мовознавчої науки. І особливої ваги словникарство набуло в діалектології. Наразі провідної ролі набуває регіональна лексикографія: діалектні словники, зберігаючи вже втрачені елементи живого мовлення, як неодноразово відзначають вчені, збагачують національний духовний потенціал, загальний культурний фонд народу, відображаючи витoki національної самосвідомості українського селянина, а отже, фрагменти

мовної картини українського світу. Діалектні словники — це акумулятори національної пам'яті народу і надійний бар'єр на шляху втрати національних духовних цінностей.

Разом із тим, діалектні словники є неоціненним джерелом для багатьох галузей науки: насамперед лінгвістики, зокрема історії мови (діахронічне дослідження лексики), для етнографії та етнології, що пов'язані з вивченням історії та сучасного стану матеріальної й духовної культури українського етносу, а також для різних українознавчих студій, оскільки вони безпосередньо відбивають різноманіття народно-літературної творчості, а отже і особливості політичного, соціально-економічного та культурного життя народу. Діалектна лексика має велику евристичну цінність, вона відображає історичний поступ народу у його праці, зі звичаями і віруваннями, весь світогляд в цілому, а тому є необхідним джерелом для реконструкції давнішого стану матеріальної і духовної культури носіїв мови [7: 3]. Слушно закликає Костянтин Тищенко любити живі діалекти — могутній стовбур нашої мови [27].

Мета даної розвідки — зробити огляд української діалектної лексикографії на початку ХХІ століття, намітити головні проблеми і завдання сучасного діалектного словникарства у зв'язку з ситуацією в українських говорах та з'ясувати тенденції його подальшого розвитку.

Українська діалектна лексикографія має великі надбання і славні традиції. Як пошанівок варто згадати найвидатніших попередників, подвижників на ниві українського діалектного словникарства, таких, як: Петро Бузук, Василь Ващенко, Іван Верхратський, Володимир Гнатюк, Борис Грінченко, Юрій Кміт, Панас Лисенко, Артем Москаленко, Матвій Номис, Михайло Онишкевич, Іван Панькевич, Микола Руберовський, Іван Франко, Володимир Шухевич, Ян Янів та ін. Слід згадати також талановитих продовжувачів їх справи, наших безпосередніх вчителів і наставників, з-поміж яких найвідомішими є: Олекса Горбач, Микола Грицак, Йосип Дзензелівський, Федот Жилко, Тетяна Назарова, Микола Никончук, Віктор Ужченко, Гаврило Шило та ін.

Та час одинаків-подвижників минув. Треба консолідувати зусилля всіх діалектографів для успішного розв'язання стратегічних завдань. Наразі в Україні діє кілька діалектологічних центрів, які, крім актуальної діалектологічної проблематики, займаються також і укладанням діалектних словників. Це відділ української мови Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАНУ у Львові (керівник Н. В. Хобзей); Західнополіський ономастико-діалектологічний центр Інституту філології та жур-

налістики Волинського національного університету імені Лесі Українки під керівництвом професора Г. Л. Аркушина, Луганська діалектологічна школа, біля витоків якої стояв Б. Шарпило, а нині працює ціла плеяда діалектних лексикографів: К. Глуховцева, І. Магрицька, В. Леснова, І. Ніколаєнко та ін.; Буковинська діалектологічна школа під керівництвом проф. Н. В. Гуйванюк, Закарпатська діалектологічна школа, для якої багато зробив Й. Дзендзелівський, а зараз продовжують працювати П. Лизанець, П. Чучка, І. Сабадош, Б. Галас та ін., Житомирська діалектологічна школа, зачинателем якої був М. В. Никончук (тепер — Північноукраїнський діалектологічний центр імені професора М. В. Никончука), а зараз працюють В. Мойсієнко, О. Никончук, Г. Гримашевич та ін., Харківська діалектологічна школа (А. Сагаровський, О. Іваштенко та ін.). Менші діалектографічні осередки є також і в інших містах України, наприклад, у Донецьку (З. Омельченко, Н. Клименко), Запоріжжі (В. Чабаненко), Глухові (В. Куриленко) тощо.

Координацію усіх зусиль діалектологів України здійснює сектор діалектології Інституту української мови НАН України, на чолі якого донедавна був П. Ю. Гриценко, який і на посту директора Інституту української мови всіляко продовжує опікуватися цією справою.

1. Розвиток сучасного діалектного словникарства. На інтенсивний розвиток української діалектної лексикографії за останнє десятиріччя вказує, насамперед, велика кількість видрукованих словників, що охоплюють майже увесь терен України, хоч і залучені говори різною мірою. Усього, за нашими підрахунками (якщо хтось може внести уточнення, то ми будемо вельми вдячні) з 2000 до 2011 року вийшло 33 діалектні словники, словнички і матеріали, тобто в середньому майже по 3 лексикографічні праці у рік. За роками словникові видання розподіляються так: 2000 рік — 1, 2001 — 7, 2002 — 4, 2003 — 3, 2004 — 3, 2005 — 5, 2006 — 2, 2007 — 0, 2008 — 6, 2009 — 0, 2010 — 0, 2011 — 2.

Найбільш опрацьованими у лексикографічному плані є говори південно-західного наріччя, насамперед гуцульський (східнокарпатський) говір — один із архаїчних і самобутніх діалектних масивів південно-західного наріччя. Опубліковано словники гуцульських, бойківських, наддністрянських говірок. Тим не менше, і в XXI ст. лексикографічні праці, присвячені опису говорів південно-західного наріччя продовжують виразно домінувати. Так, за 12 вказаних років видруковано, за нашими підрахунками, 21 лексикографічну працю (подано за роками видання):

1. Алмашій М. Русинсько-українсько-російський словник: біля 7000 слів. — Ужгород, 2001. — 153 с.
2. Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. — Мюнхен, 2001.
3. Поп Д. І. Русинський синонімічний словник з українськими відповідниками [Текст] / Д. І. Поп, Д. Д. Поп. — 1.вид. — Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2001. — 48 с.
4. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник. — Львів, 2002.
5. Janów J. Słownik huculski. — Kraków, 2001.
6. Горбач О. Словник говірки села Негостина (Румунія) // Діалектологічні студії 3: Зб. пам'яті Ярослави Закревської. — Львів, 2003.
7. Горбач О. Словник північно-підляської говірки села Добровода близько Гайнівки (Польща) // Діалектологічні студії 3: Зб. пам'яті Ярослави Закревської. — Львів, 2003.
8. Коваленко Н. Лексикографічний опис фразем західноподільських говірок // Діалектологічні студії 4: Школи, постаті, проблеми. — Львів, 2004.
9. Осташ Н. Словник діалектної лексики переселенців із Холмщини // Діалектологічні студії 4: Школи, постаті, проблеми. — Львів, 2004.
10. Пиртей Петро. Короткий словник лемківських говірок / Упорядкування і підготовка до друку Є. Д. Турчин. — Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. — 364 с.
11. Чорі Ю. Словар русинського языка. — Т.1 А — Д, 2001–2002, Т.2 Е — Й, 2003–2004, Т.3 К — Н, 2004–2005.
12. Бичко З. М. Наддністрянські говірки. Короткий словник. — Тернопіль, 2005. — 80 с.
13. Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) [Текст] / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас; Ужгородський національний ун-т. — Ужгород: [б.в.], 2005. — 266 с.
14. Словник буковинських говірок [Текст] / заг. ред. Н. В. Гуйванюк. — Чернівці: Рута, 2005. — 688 с.
15. Хібеба Н. Весільна лексика бойківського говору: Матеріали до словника Діалектологічні студії 5: Фонетика, морфологія, словотвір. — Львів, 2005.

16. Друль І. С. Словник говірки села Грабовець Стрийського району Львівської області (на правах рукопису). — Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. — 200 с.
17. Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство в текстах) / Микола Грицак. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. — 320 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).
18. Лесюк Микола. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. — 328 с.
19. Негрич Микола. Скарби гуцульського говору: Березови. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія «Діалектологічна скриня»). — 224 с.
20. Сабадощ Іван. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. — Ужгород: Ліра, 2008. — 408 с.
21. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008.

Як бачимо, тут добре представлено гуцульський говір (6 праць), закарпатський говір, включаючи й так звані русинські словники¹, що фактично є діалектними (5 наддністрянського, бойківського, підляського, буковинського, подільського говорів. Виняток становить хіба що волинський говір.

У доробку лексикографів південно-східного наріччя за цей період лише 8 лексикографічних праць:

1. Чабаненко В. А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряни, 2001.
2. Сагаровський А. А. Фрагмент діалектного словника Харків-

---

¹Насправді, вони являють собою не зовсім повноцінні діалектографічні праці. Йдеться про такі словники, як Русинсько-українсько-російський словник Михайла Алмашія, біля 7000 слів. — Ужгород, 2001; Русинський синонімічний словник з українськими відповідниками Д. І. Попа — 1. вид. — Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2001 і особливо Словар русинського язика в шести томах Ю. Чорі. Як дотепно висловився Павло Чучка-молодший, словник Ю. Чорі — це українсько-український словник. Усі слова взяті з української літературної мови і продубльовані практично в тому ж варіанті. І це 80-90% словника! Професор Павло Чучка зауважує, що Чорі напридумав слова, яких немає у мові. Ілюстрації до слів вигадав сам, про що вказує і в передмові. Тож, зважаючи на те, що 10-20% матеріалу відбиває діалектне мовлення, словник Ю. Чорі з натяжкою можна вважати матеріалами до діалектного словника.

- щини / А. А. Сагаровський // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. — Житомир: Північноукр. діалектол. центр Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2001. — № 6. — С. 249–254.
3. Словник українських східнослобожанських говірок [Текст] / К. Глуховцева [та ін.]; Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ: [б.в.], 2002. — 233 с.
  4. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу [Текст] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. — Луганськ: Альма матер, 2002. — 263с.
  5. Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнослобожанських говірок (Луганська область). — Луганськ: Знання, 2003. — 172 с.
  6. Омельченко З. Л., Клименко Н. Б. Матеріали до словника східностепових українських говірок. — Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2006. — 114 с.
  7. Авдеева М. Т. Словарь украинских говоров Воронежской области: в 2 т. / М. Т. Авдеева. — Воронеж: Изд.-полиграф. центр Воронеж. гос. ун-та, 2008. — Т.1: А–М. — 228 с.
  8. Словник українських говорів Одещини / Гол. редактор О. І. Бондар. — Одеса, 2011. — 223 с.

Причому найкраще представлений слобожанський говір (5 словників), дещо гірше степовий говір (3 словники), а от наддніпрянські говірки залишилися поза увагою діалектних лексикографів.

Серед південно-східного наріччя найбільше лексикографічних видань за згаданий період припадає на слобожанські говірки завдяки Харківському і Луганському діалектологічним центрам. Степовим говорам присвячено 3 видання, а от середньонаддніпрянським говіркам не присвячено жодної лексикографічної праці, принаймні, ми з такими не знайомі.

Найменше словників вийшло друком на матеріалі поліського наріччя: західнополіські — 3 позиції, середньополіські — 1 позиція, а східнополіські взагалі не представлені:

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. — Луцьк: Вежа, 2000. — Т.1-2 (354 с. і 456 с., 13000 слів).

2. Никончук М., Никончук О., Мойсієнко В. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії. — Житомир: Полісся, 2001. — 148 с.
3. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. — Житомир, 2002. — 184 с.
4. Аркушин Г. Л. Словник евфемізмів. — Луцьк, 2005. — 198 с.

З усіх вищенаведених словників високим фаховим рівнем і значним обсягом вирізняються кілька словників.

Це насамперед «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» Івана Сабадоша. Словник охоплює понад 15,9 тисяч діалектних слів (не враховуючи переважної більшості фонетичних варіантів), записаних автором протягом останніх 20-25 років у рідній говірці села Сокирниця, що належить до марамороського типу середньо-закарпатського (закарпатського) говору південно-західного наріччя української мови. Цінність словника визначають насамперед якісний склад зафіксованих лексем чи фразем, точність відображення їхньої семантики, відтворення функціональних ознак слова (наявність чи відсутність тематичної віднесеності, часова, стилістична маркованість та ін.).

Це також «Словник західнополіських говірок» Г. Л. Аркушина, що вміщує понад 13000 діалектизмів (не враховуючи фонетичних варіантів). Подано записи говіркових слів із 540 населених пунктів Західного Полісся, а також із пограниччя. Як ілюстрації, крім речень зі зв'язного мовлення, використані повір'я, прислів'я та приказки, загадки, уривки з обрядових пісень.

Це і «Словник буковинських говірок», що містить близько 12000 діалектних слів, відмінних від літературної української мови. Це колективна багаторічна праця науковців і студентів філологічного факультету Чернівецького університету, до якого увійшли записи говіркового мовлення із 227 населених пунктів Чернівецької області. Відображення лексичного фонду, що відтворює мовне середовище Буковинського краю, його суспільно-політичне життя, господарські відносини, різні звичаї, обряди характеризується значною повнотою.

Значним досягненням української діалектної лексикографії є також видрукування «Наддністрянського регіонального словника» Гаврила Шила, створеного на підставі лексичної картотеки, що нараховує близько 100000 карток, зібраних впродовж 25 років у 650 населених пунктах Львівської, Тернопільської і північних районів Івано-Франківської областей. Він містить близько 10 000 одиниць наддністрянського говору, зібраних у понад 500 населених пунктах.

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича зосередив свою роботу на створенні кількатомного словника гуцульських говірок, у якому упорядники планують розмістити багатий цитатний матеріал, а також фотографії та малюнки окремих реалій. Причому регулярно виходить збірник наукових праць з діалектології «Діалектологічні студії», де опубліковано чимало наукових досліджень як південно-західного, так і інших нарічч української мови [напр., 11]. Восьмий том присвячено вивченням говорів південно-західного наріччя.

Переважна більшість інших діалектних словників та матеріалів теж створено на достатньо високому фаховому рівні. На більшість із них написано позитивні рецензії. І навіть зі своїми недоліками вони стануть неоціненним підґрунтям для укладання зведеного діалектного словника української мови.

Понад десяток діалектних словників існують тільки в електронному вигляді. Частина з них можна відшукати на відповідних сайтах, наприклад, «Лемківський словничок», «Словник діалектних слів» (proidne.com), «Русинський діалект української мови» (Словопедія) та ін. Проте всі вони перебувають на початку процесу укладання і можуть бути покваліфіковані радше як матеріали до відповідних словників.

З-поміж електронних словників увагу привертають лексикографічні набутки А. А. Сагаровського: Діалектний словник Центральної Слобожанщини (Харківщини). Т. 1-3 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. — 300 с., 300с., 310 с. та Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини) /

А. А. Сагаровський. — Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2009. — Вип. 1. — 305 с. На жаль, вони недоступні для користувачів, і ми висловлюємо сподівання щодо їх незабарного оприлюднення. Є вагомі підстави вважати їх високоякісним лексикографічним продуктом.

2. Проблеми і завдання сучасного діалектного словникарства у зв'язку з ситуацією в українських говорах. Відзначаючи, що в останнє десятиріччя українська діалектна лексикографія перебуває в стані відродження, слід зупинитися на головних завданнях і проблемах. Стратегічним завданням тут залишається системне вивчення лексико-семантичної структури народних говорів, без чого неможливо у всій повноті з'ясувати історичний розвиток українського народу, становлення та нормалізацію сучасної української літературної мови, класифікацію говорів і т.ін. Зібрання та упорядкування лексики говірок — це етап у

створенні належної емпіричної бази для наступних досліджень, оскільки первісно зібрана лексика часто не сповна забезпечує користувача необхідним матеріалом, становлячи основу для докладнішого його збирання, базу питальника для наступного опрацювання лексики говірок [8: 19].

Звичайно, досягнення такого завдання забезпечить не тільки суто теоретичні здобутки, а й дасть можливість створити загальний (зведений) словник діалектів української мови.

У зарубіжній лінгвістиці багато країн вже мають свої зведені діалектні словники, наприклад, англійської (аж в шести томах), шотландської, датської, естонської, японської мови. Наші слов'янські сусіди, поляки мають принаймні «Малий словник польських говорів» за редакцією Ядвіги Вронич (Wydawnictwo LEXIS, Kraków 2009), що містить понад 10000 реєстрових слів.

Такий словник дозволить користувачеві одержати інформацію про діалектні лексичні засоби української мови. За його допомогою вчені легко зможуть встановити, які діалектні лексичні одиниці поширені в усіх чи багатьох говорах, які становлять специфіку окремих говірок, а які, взагалі, є ендемічними.

Це завдання ставилося вченими — діалектними лексикографами — вже досить давно, ще в 50-х рр. минулого століття. Але на той час більшістю було підтримано думку Б. О.Ларіна, що потрібно спочатку укласти серію окремих обласних словників за єдиним планом, який дав би можливість охопити основні діалекти української мови.

Наразі ситуація докорінним чином змінилася. Укладають і видають діалектні словники в основному за поділом українських наріч на говори і говірки. Тобто є словники говірки окремого села чи кількох сіл, є словники групи говірок, тобто словники говорів. Рідше з'являються словники, побудовані за географічно-адміністративним принципом (Словник українських говорів Одещини). Наразі слід завершити укладання словників окремих наріч української мови. І попри недостатню кількість лексичного матеріалу з деяких говірок, укладання зведеного словника діалектів української мови стає можливим. Підвалинами для укладання такого словника є насамперед діалектна картотека Інституту української мови НАН України, що містить понад 6 млн. карток (!). друковані словники, словнички та різного типу матеріали з діалектною лексикою, а також рукописні діалектні словники чи словники в електронному вигляді, які перебувають в архівах, бібліотеках чи в окремих дослідників. Крім того, підвалинами є етнографічні друковані (і не друковані) матеріали та до-

слідження; твори художньої літератури і, звичайно, нові, спеціально для цього зроблені записи діалектної лексики.

Ми свідомі того, що навіть за наявності достатнього обсягу матеріалу, робота над фундаментальним зведеним діалектним словником української мови розтягнеться не на одне десятиріччя. А тому вважаємо за доцільне за прикладом тих самих польських діалектологів укласти і видати спочатку скорочену версію такого словника з назвою на кшталт «Малий словник українських говорів» з обсягом до 10000 слів. Він стане осердям для Великого словника українських говорів.

Що більше діалектних словників з'являється друком, що детальніше лексикографи намагаються описати народне мовлення, то більше питань і проблем виникає щодо вірогідного й переконливого представлення діалектного матеріалу в лексикографічній праці.

Тоді як методологічне підґрунтя діалектної лексикографії в українському мовознавстві розроблено досить детально: вироблено і відшліфовано загальнонаукові і спеціальні методи та прийоми (карткування, тлумачення, абеткування, гніздування, підбір інформаторів, укладання питальників та ін.), то теоретичні аспекти діалектного словництва вимагають подальшого поглиблення. Основним питанням теорії діалектної лексикографії є оптимізація змісту словників і процесу їх укладання, що не можливо без детального вивчення середовища функціонування діалектних словників і з'ясуванні лексикографічних потреб користувачів. Одним із важливих питань теорії діалектної лексикографії є також розроблення критеріїв об'єктивного оцінювання діалектної лексикографічної продукції.

Є необхідність теоретичного обґрунтування типу населених пунктів для збирання матеріалів. Адже діалектологія у нас сільська. А що в містах? З містами Сходу і Півдня України зрозуміло: там українська мова функціонує в мінімальному обсязі. А вже в Центральній і особливо в містах Західної України українська мова функціонує досить повно. І постає питання: це діалект, наприклад, міста Коломия, міста Умань і т.д. чи це просто форми розмовного мовлення, регіолекти? В зарубіжній діалектології, в високорозвинених країнах, де сільського населення обмаль, вивчають так звані *urban dialects*, тобто міські діалекти. На сайті є «гвара міста Львова». І чи не час приступити до вивчення *urban dialects* ?

У російському мовознавстві обговорюють питання збору діалектного матеріалу. Досить розповсюджений метод прямого опитування виявляє насамперед іменники. Бесіди на певну тему дають повнішу

картину стану говірки. М. Т. Авдеєва пропонує розповсюджувати методику збирання, опрацьовану укладачами Деулінського словника [25], що полягає у «співіснуванні», за якого збирачі тривалий час живуть серед мовців говірки, безперервно фіксуючи діалектне усне мовлення [1: 75-76].

Існує також проблема залучення до укладання зведеного діалектного словника української мови рукописних словників, особливо старих, які перебувають у бібліотеках і архівах інших держав, наприклад, Словник М. О. Руберовського у 18-и тт., що зберігається в РАН, Д. Ф. Запари, В. А. Долинського та ін.

Не втратила своєї гостроти проблема визначення говірок на пограниччі чи в оточенні інших мов. Так, у Росії на разі є популярним трактування українських говірок Білгородщини та Воронежчини як діалектів не української, а російської мови з використанням терміна «русские говоры на украинской языковой основе» [1]. Однак, сама ж М. Т. Авдеєва зауважує, що до нерозрізнення текстів може привести неякісно записаний матеріал. І це цілком зрозуміло, якщо мати на увазі той факт, що українську мову навіть в українських селах не вивчають. Деякі записи на картках, зроблені в українських селах, можна прочитати і як російські. Українські мовці, будучи до певної міри двомовними, відповідають на питання, поставлені на російській мові, російською мовою [1: 75]. Українські дослідники твердять, що досить стійкі фонетична й морфологічна системи українських говірок, а також збережені стійкі словосполучення свідчать не так про російський вплив, як про відштовхування мовних систем говірок близькоспоріднених мов [20: 37].

Ще складніша справа, як показано у статті Л. Коць-Григорчук [16] з говірками Берестейщини. Існує кілька точок зору на берестейсько-пинський ареал: 1) це білоруський діалектний простір (Ян Станкевич), 2) це білоруські говірки з острівними чи мозаїчними українськими вкрапленнями (Іван Матвіяс), 3) це зона перехідних говірок між українською та білоруською мовами (Петро Бузук, Мацкевич Ю. Ф., Мурашко А. Г., Орешонкова А. В),

4) це український діалектний ареал (Костянтин Михальчук, Всеволод Ганцов, Іван Зілінський, Тадеуш Лер-Сплавінський та його послідовники, Ярослав Закревська); 5) у берестейсько-пинському регіоні функціонує окрема, «ятвязька валода», тобто мова (Микола Шелягович). Вочевидь, питання з перехідними говірками не можна вважати закритим.

Дехто з діалектологів знову ставить питання: яким повинні бути діалектні словники: повні чи диференційні? [31], але сама практика діалектної лексикографії (практично всі надруковані діалектні словники є диференційними) показує, що більшу практичну цінність мають саме диференційні словники.

Важливою проблемою української діалектної лексикографії залишається й необхідність уніфікації оформлення реєстрових статей. Українські діалектні словники здебільшого мають відмінний спосіб оформлення реєстрових статей, що може ускладнити перебіг зведення мовних фактів в один повний словник українських говорів.

За умов прискороеного стирання діалектних відмінностей і втрати цілих діалектних пластів перед вченими постає важливе завдання: обґрунтувати прогностичну оцінку подальшого розвитку діалектів. Наразі в мовознавстві побутують діаметрально протилежні думки, від панічного побоювання стосовно швидкого зникнення говірок [23] до оптимістичних заяв про їх невмирущість [4; 27]. Слід зазначити, що для сучасної доби розвитку української мови притаманний інтенсивний вплив засобів масової інформації на мовну свідомість діалектомовців, що неминуче веде до глибинних змін в структурі говірки.

Окрему проблему становить розрізнення у лексиці говірок власне полісемії і позірної полісемії, коли компонентами полісемічного слова вважають значення, які відомі в різних говірках. Це явище Г. І. Гримашич пропонує називати полікомпонентною моделлю, створеною на рівні гносеології шляхом зведення значень тієї ж лексеми, зафіксованих у різних говірках. Таким чином, полісемічними слід вважати лексеми, відомі в одній говірці з різними значеннями, а поліфункціональними — лексеми, які мають різні значення в різних говірках [5: 163].

Актуальним напрямом сучасного мовознавства є вивчення динаміки діалектної мови, що зумовлено сукупністю внутрішньомовних та позамовних чинників, які в різних говірках, говорах, наріччях виявляються неоднаково. Адже, справді, залучивши матеріали для діалектного словника різного часового відтинку, ми не створимо синхронну модель лексико-семантичної системи даної говірки, яка перебуває у постійному русі. З'ясування змін можливе насамперед на підставі зіставного вивчення різночасових фіксацій діалектного мовлення, тобто за умови наявності надійної й достатньої інформаційної бази про попередні етапи розвитку говірки та про її сучасний стан. Такі праці вимагають набагато більших зусиль діалектологів, а тому всіляко треба вітати їх появу. Так, 2006 року К. Д. Глуховцевою було захищено докторську дисертацію на тему «Динаміка українських східнословобожанських говірок».

Наявна проблема розмежування діалектної і просторічної лексики і особливо фразеології. Є рація на даному етапі розвитку лексикографії долучати до діалектних словників і просторічну лексику, бо статус її нестійкий і чітко невизначений.

Непростою є проблема опису у діалектних словниках фразеологічних одиниць. На жаль, в українській діалектній лексикографії накопичено недостатньо досвіду щодо цього і не достатньо опрацьована теорія, спираючись на яку можна було б виробити єдині засади опису ідіоматичного матеріалу. Дослідники слушно зауважують, що прогалини в цій сфері призводять до появи словників, де фразеологічний шар мови просто випадає з поля зору вчених, слугує лише атрибутивним супроводом основного словникового матеріалу [19: 250].

В українській діалектній лексикографії донедавна було зовсім небагато таких словників і досліджень на цю тематику. Упродовж останніх десятиріч фраземіку українських діалектів стали вивчати досить інтенсивно, попри труднощі, пов'язані зі збиранням діалектного матеріалу, опрацюванням та апробацією методів його дослідження. Цінний матеріал з фразеології наявний у словниках діалектної лексики (М. М. Онишкевич, С. Панцьо, В. А. Чабаненко, М. М. Корзонюк, А. Т. Сизько), у матеріалах до словників фразем (А. П. Грищенко, М. Т. Доленко, Н. Д. Бабич, О. С. Юрченко, Л. І. Ройзензон, С. І. Ройзензон, А. О. Івченко), регіональних фразеологічних словників (Н. Вархол, А. О. Івченко, О. С. Юрченко, В. Д. Ужченко). Одні з останніх досліджень діалектної фразеології — кандидатські дисертації Г. Ф. Ступінської [26] і Н. Д. Коваленко [14]. Одні дослідники пропонують описувати стійкі сполучення слів за першим словом у фраземі [13: 4], інші (більшість) — за стрижневим, семантично найемнішим словом у складі фраземи.

Особливо гостро стоїть проблема щодо пареміологічних словників.

Поряд з нагромадженням сучасних записів зразків народного мовлення здійснюються апробації найрізноманітніших підходів та методів досліджень у сфері фраземіки.

Вельми актуальним для діалектної лексикографії є розмежування різних конотативних сем лексем: лайливе, згрубіле, зневажливе, фамільярне, жартівливе, схвальне, несхвальне і т.ін. Як слушно зазначає В. В. Леснова, підстави емотивної оцінки в діалектній лексиці часто є невизначеними, емоційний компонент може домінувати над логічним змістом, а оцінка набувати виразного ситуативного характеру [18: 70]. Нерідко доводиться лексему, яка може набувати в контексті різних конотативних сем, трактувати загальним терміном «експресивне», подаючи відповідну позначку в словнику.

Наступною слід вказати проблему залучення до діалектологічних словників матеріалів із художніх текстів, що відбиває тенденцію зближення між літературною і діалектною лексикографією. Російські вчені

Р. І. Кудряшова, О. В. Брисіна, В. І. Супрун вважають, що такий матеріал може мати лише додатковий характер, через те що письменник не може вважатися авторитетним діалектомовцем, незважаючи на всю віртуозність володіння ним народним мовленням (має вищу освіту, тривалий час мешкає у місті, спілкується на літературній мові, нерідко на базі діалектних лексем створює власноруч похідні) [17: 5-6]. Ця тенденція відбита також у тлумаченні реєстрових слів не тільки через подання літературного еквівалента описуваної одиниці, а з повним описом окремих семем лексеми та їх варіантів у їх парадигматичних взаємозв'язках (синонімічних, омонімічних тощо).

Існують також і інші проблеми: щодо ареалу збирання діалектного матеріалу, мережа населених пунктів якого повинна бути приблизно однакової густоти; щодо чіткості подання в діалектних словниках префіксованих / непрефіксованих дієслів тощо.

Усі вони на даному етапі розвитку діалектології та діалектної лексикографії є вирішуваними.

3. **Тенденції подальшого розвитку українського діалектного словникарства.** Як не прикро про це говорити, але дехто з сучасних вчених, принаймні в приватних розмовах, досить песимістично дивиться на перспективи подальшого розвитку діалектології та діалектної лексикографії, вважаючи, що вони досягають свого апогею і майбутнього за ними немає. Тим більше, що західноєвропейська діалектологія перебуває наразі в депресивному стані. Відомий данський вчений Веїйнен (Weijnen), за словами американського етнолінгвіста Гарольда Конкліна [33] ще в 1975 році нарікав, що він, як діалектолог, почуває себе самотнім у західноєвропейській лінгвістиці. У нас, в Україні, справа стоїть набагато оптимістичніше. Але постає питання: якщо всі діалекти буде досліджено і видано зведений словник діалектів української мови, що робити далі?

На це питання вчені дають відповідь своїми дослідженнями вже сьогодні. По-перше, дослідження динаміки українських діалектів завжди буде актуальним, поки існують самі діалекти. По-друге, маловивченою залишається історична діалектологія. В українському мовознавстві є низка досліджень з історичної діалектології (праці С. П. Бевзенка, І. А. Панькевича, О. М. Маштабей, І. М. Керницького, М. Ф. Станівського, Б. А. Шарпила та ін.), але все це можна назвати лише початком тієї великої роботи, яку в цій галузі ще потрібно здійснити. По-третє, після створення зведеного словника набагато інтенсивніше розгорнуться до-

слідження в галузі зіставної діалектної лексикології. Наразі таких досліджень бракує, наприклад, стаття Волошинової М. О. «Назви страв із борошна в українських східнословобожанських говірках» [3].

По-четверте, наразі намітилися і розвиваються новітні напрями діалектології і словникарства, на яких ми і хочемо стисло зупинитися.

1. Про новизну етнолінгвістичного напрямку в закордонній діалектології та словникарстві вже навряд чи можна й говорити. Цілі етнолінгвістичні осередки є, наприклад, у Люблінського університеті ім. Марії Кюрі-Склодовської під керівництвом професора Й. Бартмінського, який видає часопис «Etnolingwistyka» та в Інституті слов'янознавства РАН під проводом А. Плотнікової. В Україні достатньо праць із етнолінгвістики, проте діалектологічних праць етнолінгвістичного напрямку ще небагато: деякі статті Н. Хобзей, Г. Аркушина, Р. Голика, К. Глуховцевої, Г. Гримашевич, В. Мойсієнка, В. Конобродської, Л. Фроляк та ін. Тим не менше, останнім часом у нас проявляється тенденція етнолінгвістичні дослідження провадити на діалектному матеріалі, що є цілком закономірним. Понад те, діалектологічний складник в етнолінгвістиці став найважливішим.

Найбільшого поширення набули роботи, в яких представлено вивчення тематичних груп діалектної лексики, переважно такої, що називає предмети матеріальної культури і пов'язані з ними поняття. Для цих праць притаманне поєднання лексичної проблематики з проблемою культурної мотивації діалектної лексики. Ідеї і методи етнолінгвістики більшою мірою втілені в дослідженнях номінації явищ традиційної культури, зокрема весільного обряду, похоронно-поминального обрядового комплексу, календарних обрядів і їх елементів, народної медицини і лікувальної магії, традиційних норм етики та ін. [15]. Метод етнолінгвокультурологічного опису діалектної лексики і фразеології передбачає аналіз мовного матеріалу з обов'язковим залученням відомостей з історії, культури, основ соціальної організації даного субетносу. Наукове підґрунтя цього напрямку розробляє П. Ю. Гриценко [6]. З'являються і етнолінгвістичні словники діалектів, наприклад, «Гуцульська міфологія. Етнолінгвістичний словник» Н. Хобзей (Львів, 2002). До етнолінгвістичного словника наближається лексикографічна праця Оксани Сімович «Словник вербальних символів», фрагменти з якого видрукувано в серії «Діалектологічні студії» (Львів).

2. В зарубіжній діалектології актуальним напрямом наразі є соціолінгвістична діалектологія і словникарство. Так, Мухамед Ембаркі в книзі «Сучасні тенденції в арабській діалектології» [34] присвятив

цілий розділ про соціолінгвістичний опис одного з арабських діалектів. Одним із перспективних напрямів соціолінгвістичної діалектології є урбодіалектологія — діалектологія міста. У зарубіжному мовознавстві вона вже досить давно стала однією з частин діалектології. Наприклад, у праці Дж. К. Чемберса і

П. Труджілла «Діалектологія» міській діалектології присвячено цілий розділ [32]. У нас, майже повністю — сільська діалектологія. Розумію, що на Східній Україні українська міська діалектологія навряд чи можлива, хіба що в соціолінгвістичному аспекті. Проте в центральних областях і особливо в Західній Україні — це цілком бажане явище. Звичайно, головним питанням тут залишається, як трактувати мову міст. Останнім часом пропонують термін *регіолект*, як особливу форму усного мовлення, в якій уже втрачено багато архаїчних рис діалекту і розвинулися нові особливості. Регіолект перебуває в серединній позиції між літературною мовою та міським просторіччям [21: 175]. Однак цей термін треба диференціювати з термінами розмовна мова, койне тощо,

3. Сучасна парадигма лінгвістичного знання розглядає мову як своєрідний код, де «зашифрована» інформація про саму людину, його уявлення про природу, світ. Діалектному словнику притаманні когнітивні функції, бо словник містить у стислому вигляді мову, а отже, концентроване відбиття народного досвіду і свідомості [9; 22]. Йдеться про напрям, який можна назвати когнітивною діалектологією і відповідно когнітивним діалектним словникарством. У такому разі дослідники повинні зосередити свою увагу на системних, антропоцентричних і мисленневих категоріях діалектного тексту, з'ясувати когнітивні виміри текстів говірок, виявити граматичну і дискурсивну структури діалектного тексту, що уможливить актуалізацію функційно-семантичних і прагматично-інтенційних рис досліджуваної мовної субстанції в умовах комунікативної діяльності.

Розвиток цього напрямку затримує нерозробленість теоретичних засад дослідження діалектного тексту в онтологічному, функційному, прагматичному, лінгвокогнітивному та прикладному аспектах.

4. Менш актуальним є психолінгвістичний напрям у діалектології та діалектографії (діалектній лексикографії), хоч і такого роду праці зрідка з'являються в українському мовознавстві, наприклад [29]. Такі дослідження змогли б точніше розмежувати марковану діалектну лексику (оцінну, фамільярну, іронічну і т.ін.)

5. В українському мовознавстві вже розпочав розвиватися ще один новітній напрям у діалектологічних і діалектографічних дослідженнях — вивчення говіркових ідіолектів. Вже є деякі напрацювання мето-

дології та методики укладання ідіодіалектного словника [12]. У зв'язку з когнітивною лінгвістикою починають вивчати мовленнєву картину світу діалектної особистості, див., наприклад, статті [24; 10].

6. Великого значення за сучасних умов набуває такий напрям у діалектному словникарстві як корпусна лінгвістика. Аналіз діалектних корпусів, так само як і аналіз інших корпусних даних, може служити для вирішення різноманітних лінгвістичних завдань: для функціонально-типологічного аналізу, для аналізу говіркових варіантів і побудови ймовірнісних моделей, для потреб історико-лінгвістичного дослідження тощо. Зарубіжна корпусна діалектологія не зупиняється лише на описі діалекту, а занурюється також додатково в теоретичні та інтерпретаційні пошукування. Фоноархіви мають практично всі західноєвропейські Академії наук. Є фоноархів і в НАН України [28], і роботу з його актуалізації лише розпочато.

7. І, нарешті, комп'ютерна лексикографія та комп'ютерне діалектне словникарство. Як слушно нарікають вчені, проблема української діалектної лексикографії полягає ще й у тому, що наклади словників надзвичайно малі. Більшість словників відразу стають бібліографічною рідкістю. Саме тут у пригоді можуть стати електронні версії діалектних словників, особливо виставлених на вебсайтах. Електронний словник являє собою певну базу даних або сукупність баз даних та інтерфейс — місце подання запитів та отримання відповідей на моніторі ЕОМ. Використовуючи гіперпосилання не тільки на текстові, а й на звукові та графічні файли, засобами комп'ютерного словникарства можна зробити діалектний словник звуковим, оснастити його багатими графічними ілюстраціями, особливо зображеннями предметів, які позначає безеквівалентна лексика, а також поєднати словник із лінгвістичним атласом. Роботу з цього напрямку у нас також вже розпочато. На жаль, наявні в Інтернеті електронні діалектні словники ще далекі від досконалості.

Принципово новими реаліями творчого пошуку лексикографа в процесі створення комп'ютерних словників є часткове (в міру зростання потужностей ЕОМ) вирішення проблеми розширення обсягу інформації, вміщеної до словника та можливості маніпулювання найменшими значущими частинами словникової статті. Вказані новації надають великі можливості в плані синтезу нових лексикографічних продуктів, які мають максимально задовольнити потреби потенційного користувача [2]. Цей напрям діалектного словникарства розробляє Український мовно-інформаційний фонд НАН України під керівництвом чл.-кор. НАН України В. А. Широкова.

Таким чином, розвиток українського діалектного словникарства на початку ХХІ століття перебуває на підйомі, на що вказує понад три десятки виданих лексикографічних праць, більшість із яких являють собою високоякісну діалектографічну продукцію, а це дає змогу вже найближчим часом приступити до створення загального (зведеного) словника діалектів української мови. Для оптимізації змісту словників і процесу їх укладання слід вирішити деякі теоретичні і практичні питання діалектної лексикографії: уніфікація оформлення словникових статей, розрізнення полісемії і позірної полісемії, розмежування діалектної і просторічної лексики, різних конотативних сем та ін. Перспективними напрямками діалектологічних досліджень і діалектного словникарства є дослідження динаміки українських діалектів, дослідження в галузі історичної діалектології, зіставної діалектної лексикології, етнодіалектології, соціодіалектології (урбодіалектології), когнітивної діалектології, корпусної діалектології, комп'ютерної діалектології тощо.

Список використаної літератури

1. Авдеева М. Т. Словари Воронежских говоров (опыт сопоставительного анализа) / М. Т. Авдеева // Лінгвістика. — Луганськ: Луганський НУ імені Тараса Шевченка. — 2010. — № 3 (21), Ч. I. — С 73–77.
2. Войнов В., Лук'яненко С., Носов К. Можливі комп'ютерні еквіваленти традиційних (паперових) тлумачних словників / В. Войнов, С. Лук'яненко, К. Носов // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.» — № 453, 2002. — С. 101–105.
3. Волошинова М. О. Назви страв із борошна в українських східно-слобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика. — Луганськ: Луганський НУ імені Тараса Шевченка. — 2011. — № 1 (22). — С. 73–77.
4. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок. Монографія / К. Д. Глуховцева. — Луганськ: Альма-матер, 2005. — 594 с.
5. Гримашевич Г. І. Структура полісемічних назв одягу в середньополіських говірках / Г. І. Гримашевич // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — Житомир. — 2004. — Вип. 14. — С. 163–167.

6. Гриценко П. Ю. Етнографічні словники у контексті сучасної культури / П. Ю. Гриценко // Є. Шевченко. Українська народна тканина. — Київ, 1999. — С. 13–21.
7. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П. Ю. Гриценко. — К.: Наук, думка, 1984. — 226 с.
8. Гриценко П. Ю. Українська діалектна лексика: реальність і опис (деякі аспекти) / П. Ю. Гриценко // Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. — Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. — С. 5–24.
9. Гуйванюк Н. В., Руснак Н. О. Діалектний текст як лінгвокогнітивна одиниця / Н. В. Гуйванюк, Н. О. Руснак // Українська мова. — 2003. — № 2(7). — С.102–109.
10. Демчик І. Л. Дослідження мовної особистості сучасного діалектоносія: стан, методи, перспективи / І. Л. Демчик // Лінгвістика № 3 (21), Ч. I, 2010. — С. 24–29.
11. Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі / Відп. ред. П. Гриценко, Н.Хобзей. — Л., 2003.
12. Іваштенко О. О., Сагаровський А. А. Методологія й методика укладання ідіодіалектного словника / О. О.Іваштенко, А. А. Сагаровський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. — 2009. — № 843, вип. 55. — С. 114–119.
13. Кобелева И. А. Фразеологический словарь русских говоров республики Коми / И. А.Кобелева. — Сыктывкар: Изд-во Сыктывкарского гос. ун-та. — 2004.
14. Коваленко Н. Д. Фраземіка говірок Західного Поділля: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. Д. Коваленко — К., 2001.
15. Конобродська В. Етнолінгвістичний і лінгвістичний аспекти дослідження діалектної лексики / В.Конобродська // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Мовознавство: Збірник наукових статей. — Чернівці, 2003. — С. 406–410.
16. Коць-Григорчук Л. Мовна ситуація на Берестейщині / Л.Коць-Григорчук // Вісник Львівського університету. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — Вип. 38. — Ч.1 (Серія філологічна). — С.131–138.

17. Кудряшова Р. И., Брысина Е. В., Супрун В. И. Современная диалектная лексикография: проблемы и тенденции развития / Р. И. Кудряшова, Е. В. Брысина, В. И. Супрун // Известия Волгоградского гос пед. ун-та. — Волгоград. — 2005. — №3. — С.3–10.
18. Леснова В. В. Семантика діалектних дієслів негативної оцінки / В. В. Леснова // Лінгвістика № 1 (22), 2011. — С.63–71.
19. Лисецька І. Фразеологія як складова словників українських говорів 90-х рр. ХХ. / І. Лисецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. — Херсон, 2009. — Серія: Лінгвістика. — Вип.9. — С.248–251.
20. Міняйло Р., Сікорська З. До проблеми вивчення українських говірок Воронежчини / Р. Міняйло, З.Сікорська // Тека Ком. Pol.-Ukr. Związ. Kult. — OL PAN, 2010. — С.32–37.
21. Палінська О. Класичний львівський і регіолект і його сучасні інтерпретації / О. Палінська // Мова і суспільство. — Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. — Вип.1. — С.174–179.
22. Руснак Н. О. Діалектний текст: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти дослідження / Н. О. Руснак — Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010.
23. Сахаровський А. Діалектний словник Слобожанщини: Проблеми фонетичної коректності [Електронний ресурс]. — Доступно з: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/spml/2008_12/44saharovskyy.pdf
24. Санченко Є. М. Загальний опис лексику елітарних мовних особистостей з діалектними та російським субстратами / Є. М. Санченко // Лінгвістика.. — № 3 (21), — Ч. I, 2010. — С. 36–42.
25. Словарь современного русского народного говора (д. Деулино Рязанского района Рязанской области) / Под ред. И. А. Оссовецкого. — М.: Наука, 1969. — 611 с.
26. Ступінська Г. Ф. Фразеологія лемківського говору української мови: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. — Тернопіль, 2000. — 198 арк. — Бібліогр.: арк. 178–190.
27. Тищенко К. Поки живі українські діалекти — живе Україна [Електронний ресурс]. — Доступно з: http://ukrlife.org/main/tribuna/confa_27tysch.htm.

28. *Український діалектний фонофонд* / Упоряд.: П. Ю. Гриценко; Ін-т укр. мови. Від. діалектології, Уман. пед. ун-т ім. П. Тичини. — К., 2004. — 168 с.
29. *Уманцева Н. Ф.* Психолінгвістичні аспекти дослідження української стилістично маркованої лексики / Н. Ф. Уманцева // Вісник Харківського університету. № 411. — 1998. — С. 405–407.
30. *Хобзей Н.* Гуцульська міфологія. Етнолінгвістичний словник / Н.Хобзей. — Львів, 2002.
31. *Хобзей Н.* Діалектна лексикографія сьогодні / Н. В. Хобзей // Українське мовознавство. — 2008. — Вип..38. — С.254–256.
32. *Chambers J. K., Trudgill Peter.* Dialectology / J. K.Chambers, Peter Trudgill. — Cambridge: CUP, 2002. — 189p.
33. *Harold C. Conklin.* Lexicographical treatment of folk taxonomies. — [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://anthro.ucsd.edu/~jhaviland/>
34. *Embarki M., Ennaji M.* Modern Trends in Arabic Dialectology / М.Embarki, М.Ennaji. — Trenton: The Red Sea Press., 2011.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2011 р.

А. И. Бондарь

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра украинского языка

УКРАИНСКАЯ ДИАЛЕКТНАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ НАЧАЛА ХХІ ВЕКА

Резюме

В статье рассмотрено развитие современной диалектной лексикографии, проблемы и задачи в связи с ситуацией в украинских говорах и тенденции последующего развития украинской диалектной лексикографии. Указаны основные диалектологические и диалектографические центры и школы в Украине, перечислены все диалектные словари, в том числе и электронные, отмечены наилучшие из них, Стратегической задачей в диалектной лексикографии остается системное изучение лексико-семантической структуры народных говоров, результатом чего должно стать создание общего словаря диалектов украинского языка. Требуется последующего углубления теоретические аспекты диалектной лексикографии, есть необходимость теоретического обоснования типа населенных пунктов для сбора материалов, привлечения к составлению общего диалектного словаря украинского языка рукописных словарей, определения говора на

пограничьи или в окружении других языков. Острой остается проблема унификации оформления словарных статей, различения в лексике говора собственно полисемии и мнимой полисемии, разграничение диалектной и просторечной лексики и особенно фразеологии, проблема описания в диалектных словарях фразеологических единиц, разграничение конотативных сем, привлечение к словарям материалов из художественных текстов.

Актуальными являются исследования направлений динамики диалектного языка, исследования по исторической диалектологии, сопоставительной диалектной лексикологии, этнолингвистическое направление, социоллингвистическая диалектология и лексикография, когнитивная диалектология и когнитивная диалектная лексикография, психоллингвистическое направление, изучение идиолектов в говорах, корпусная лингвистика, компьютерная диалектная лексикография.

Ключевые слова: украинский язык, диалектная лексикография, проблемы, актуальные направления.

A. I. Bondar

Odessa National I. I. Mechnikov University
Ukrainian Language Chair

UKRAINIAN DIALECTAL LEXICOGRAPHY OF BEGINNING OF XXIst CENTURY

Summary

This article deals with the modern dialectal lexicography development, with the problems and the tasks in connection with the situation in Ukrainian dialects and with the further trends in the development of Ukrainian dialectal lexicography. The main dialectological and dialectographical centers and schools in Ukraine have been indicated, all dialectal dictionaries, including electronic, have been recounted, the best of them have been marked. The strategic task in dialectal lexicography is the lexical-semantic system investigations of dialects. And the result of this process has to be the creation of general dictionary of Ukrainian dialects. The theoretical aspects of dialectal lexicography require the further deepening. There is the necessity of theoretical argumentation in type of settlements to collect scientific materials, of the Ukrainian handwritten dictionaries inclusion to the general dialectal dictionary, of determination of dialects on the marginal zone or in surroundings of other languages. The problems of standardization of dictionary articles, of distinctions in the dialectal lexical systems polysemy and false polysemy differentiation of dialectal and common speech vocabulary and especially phraseology of study, of description in the dialectal dictionaries of phraseology units, of differentiation of connotative semes, of bringing into the dialectal dictionaries of materials from belles-lettres texts are acute till now.

Researches of the dynamics of dialectal language directions, of historical dialectology, of typological dialectal lexicology, of ethnolinguistic dialectology, of sociolinguistic dialectology and lexicography are actual, as also cognitive dialectology and cognitive dialectal lexicography, psycholinguistic dialectology, studying of dialectal idiolects, corps linguistics, and computer dialectal lexicography.

Keywords: Ukrainian, dialectal lexicography, problems, actual trends.